

Harriet Wallberg-Henriksson, Karolinska institutet, Stockholm

Medicinhistoriskt arkiv: Karolinska institutet

Den ambitiösa planen är att institutionalisera medicinhistoria vid KI. Jubileet 2010 är det uppenbara tillfället att skapa förutsättningar för detta. Planen innefattar upprättandet av ett "Medicinhistoriskt arkiv" och ett fortsatt tillvaratagande av det bokmuseum KI skapat i form av "Hagströmer Biblioteket: Bokmuseum för medicinhistorisk litteratur" som redan äger bestånd. Båda måste placeras inom ramen för KI:s administration, men bör kompletteras med inrättandet av en professur i medicinhistoria.

Det RJ finansierade projektet motiverades av den sorgliga situation som dokumentationen av forskningen vid KI sedan cirka 1945 befinner sig i. Situationen är inte unik för KI. RJ ställde 1 000 tkr till dess förfogande under 2007 och 2008. Förutom högskoleomsen (8%) har KI:s ledning accepterat att dessa medel huvudsakligen används till lönebidrag och exceptionella utgifter för projektet, det vill säga att KI står för kringkostnader i form av kontorslokalkostnader, tele och data, vaktmästeri etc.

Projektets syfte var preliminärt att inventera vad för slags samlingar som fanns, (huvudsakligen perioden 1945 till i dag) av vilket värde de var, hur möjliga de var att bearbeta och hur, för att kunna byggas upp vid KI i en senare fas. Det framgick av själva projektansökan att ett huvudproblem för arbetet var att ingen överblick fanns, eller hade kunnat införskaffas, till svar på frågan vilka slags samlingar för ett medicinhistoriskt arkiv man skulle kunna bygga upp vid Karolinska Institutet. I ljuset av storleken på det anslag RJ utdelade, bedömdes från KI:s sida den rimligaste användningen av det vara för preliminärt arbete för att besvara just denna fråga.

Resultat

Under perioden mars till och med december 2007 arbetade fil. dr. Corrina Kruse med att etablera kontakter med pensionerade äldre forskare vid KI med ett slags "salvage anthropology" som utgångspunkt. Från och med januari 2008 har fil. dr. Daniel Normark knutits till projektet vilket delvis omformulerat arbetsformerna. Tonvikten har lagts på medvetandegörande åtgärder samt introduktionen av vittnesseminarier (se bifogade foldrar). Sammanlagt har projektet approcherat ett par hundra informanter, av vilka ca 60 har låtit sig intervjuas, ett 70-tal är i besittning av mer eller mindre stora och lovande material, uppskattningsvis rör det sig om ca 300 hyllmeter. Med förbehåll för att inkludera gallringsmaterial har projektet redan insamlat ca 20 hyllmeter personarkiv. Viss utrustning av vetenskapshistorisk betydelse har också bevarats däribland en 500 kg tung elektronisk magnet som brukades av Hugo Theorell. Vidare kommer personarkiv (ca 30 hyllmeter) insamlat av Hagströmer biblioteket överföras till det medicinhistoriska arkivet.

Sju vittnesseminarier har genomförts, och fyra redigeras för publicering (tryckbidrag har erhållits från Maj och Lennart Lindgrens stiftelse). Två av dessa vittnesseminarier genomfördes publikt med 50 respektive 70 åskådare. En sammanfattning av ett seminarium kommer att publiceras i en antologi. Ytterligare seminarier som genomfördes handlade om: KimKat projektets styrgrupp (2 juni 2008), 30 år med röntgenavdelningen på Huddinge (10 september 2008), samt MF under 68 (3 juni 2009). Vid fem tillfällen har projektet presenterats för andra forskare (listad under projektets förmedling). Dessa tillfällen har exponerat arkivet och skapat en personlig kontakt med potentiella användare. Projektet har även arrangerat två medicinhistoriska möten där situationen diskuterats med svenska forskarkollegor (2 april 2007 samt 25 januari 2008).

Projektet har ökat förutsättningarna för vetenskaps- & medicinhistorisk forskning om KI även möjligheten om forskning vid KI i detta ämne har förbättrats. Som slutsats kan man konstatera att även om det ännu inte existerar en medicinhistorisk institution vid KI så har projektet skapat ett handlingsutrymme i form av: två fasta tjänster inom universitetsförvaltningen; en goodwill och medvetenhet angående frågeställningarna inom universitetsledningen; initiering av en genomgripande reform av KIs centrala arkivfunktioner; genererat en intern dynamik som resulterat i andra svar på den allmänna relevansen av arkiv vilket ökat arkivfunktionens status; produktion av flera forskningsansökningar; tillåtit ett utrymme för dokumentation av KIs verksamhet; initiering av exjobbundervisning.

Metodologiska problem

En ofrånkomlig begränsning är att material och intervjuer domineras av professor emeriti även om andra yrkeskategorier (som laboratorieassistenter, ingenjörer och sjuksköterskor) varit ytterst betydelsefulla för KIs forskning, samtidigt är sannolikheten högre att professorer bevarat material. Men projektet har kompensatoriskt efterfrågat laboratorieingenjörer och laboratorieassistenter.

Förseningar i färdigställande av förråd har hämmat aktiv insamling. Projektets placering i KIs administration har skapat goda förutsättningar att studera organisatoriska och forskningspolitiska frågeställningar på bekostnad av exponering av sjukvård och forskning, även i detta avseende har vi arbetet aktivt med att synas inom dessa områden.

Det huvudsakliga problem är snarare de konkreta problem som uppstår av spänningen mellan dubbla rationaliteter – en demokratisk och en meritokratisk – som svenska universitet måste hantera. Projektets insamlingsmetod, grundat på forskares frivillighet och kollegialt erkännande, och arkivenhetens dito, baserat på förvaltningslagstiftning har rönt olika framgångar där arkivenheten kan komma att uppfattas som i färd med att underminera gränserna mellan den demokratiska myndigheten och den meritokratiske forskningsrepubliken.

Integrering av KIs verksamhet

Efter ett möte med universitetsdirektör Karin Röding (7 okt 2008) beslutades att projektet skulle förlängas ytterligare ett år t.o.m. 30 nov 2009 nu helt i KIs regi och finansiering. Detta var för att säkerställa att material som identifierats kunde tillvaratas. Man beslutade även att iordningsställa en lokal där material kunde förvaras (åtminstone temporärt) lokalen togs i bruk i början av februari 2010. Delar av det identifierade materialet har samlats in under 2009 i mån av utrymme, en riktad insamlingskampanj återstår. Hösten 2009, när projektet närmade sig avslut beslutade KI att genom Kulturenheten satsa ytterligare på att bygga upp förutsättningar för att institutionalisera medicinhistoria vid KI genom att anställa två handläggare vid Kulturenheten. I arbetet som handläggare ansvarar Daniel Normark för att omhänderta, insamla, sortera, gallra och tillgängliggöra källmaterial inom KIs verksamhetsområden inklusive dessas utövare. En central del är dokumentation av KIs verksamhet genom att regelbundet arrangera vittnesseminarier. Till arbetsuppgifterna ingår även att initiera forskningsprojekt och uppmuntra andra till att forska om KI.

Tillsättandet innebär en fortsatt dokumenterande och forskningsförberedande verksamhet samt att en normalisering av arkivmaterialsituationen för forskningsmaterial har inletts. Kulturenheten med Registratur- & arkivenheten arbetar med ett gemensamt förslag som innebär att skapa ett KI-gemensamt forskningsarkiv. Detta kommer att vidga det medicinhistoriska arkivets uppgift från att akut rädda material som riskerar gå förlorat till att kontinuerligt samla in handlingar av medicin- & vetenskapshistoriskt värde. Intervjuerna utgör tillsammans med material producerat under ledning av Göran Falkenberg sedan 1998 stommen i ett ljud & filmarkiv vid Kulturenheten. En strategisk bevarande & digitaliseringsplan har inletts för att öka nyttjandet av det material som hitintills sammanställts. Till detta material har dessutom kompletterats ytterligare med 14 arkivpärmor innehållande band av journalisten Kjell Lindqvist. Fler intervjuer planeras som en kontinuerlig dokumentationsuppgift inom kulturenheten. Projektet har därmed integrerats i Karolinska Institutets både som en arkivverksamhet samt en dokumentationsverksamhet.

Parallellt fortsätter arbetet med att etablera undervisnings- & forskningsverksamhet för närvarande i kulturenhetens och KI 200 år projektets regi. Förhoppningen är stor att någon av forskningsansökningarna knutna till projektet ska generera en fortsättning.

Nya forskningsfrågor

Karolinska Institutet har ansvarat för ungefär hälften av den svenska forskningen inom medicinsk fakultet. Att medicinsk forskning är ett politiskt prioriterat forskningsområde ökar angelägenheten för metaforskning inom detta fält, nationellt och internationellt. Detta förstärks ytterligare av att KIs omsättning domineras av forskning (ca 80%) och att KI uttryckligen agerar på en internationell (Europeisk arena). Organisationen KI är därför mycket intressant ur forskningsperspektiv. Därför har en viktig komponent varit att

identifiera forskningsfrågor i det material som kommer ingå i samlingarna. Utöver möjligheten att skriva biografier har teman som diskuterats till exempel handlat om: organiseringen av medicinsk forskning, zoomaskinen, vetenskapens sinnen och synens dominans, transplantationskirurgin förändring, internationell medicin, blodforskningen, metodologisk pluralism, medicinska forskningens teknikkultur, forskningen och verkstaden, toraxkirurgin och praktikers diffusion. För att realisera några av dessa teman har 8 forskningsansökningar författats i anslutning till projektet och förhoppningen är stor att fler ansökningar (och realiserade forskningsprojekt) kommer härstamma från projektet.

Förmedling

Projektet har presenterats vid följande tillfällen: december 2005 'Writing the modern history of Karolinska Institutet: Medical University, Stockholm, 1960-2010. A project within the Institute's 2010 bicentenary celebration' vid helse- og medicinhistoriske årsmøde, København, april 2008 'Overcoming the amnesia of modern biomedicine? Outlining a "historiographic agnatology" of the Karolinska Institutet Medical University' presentation at Future Proof IV – International Scientific Archives Conference, Stockholm, (Olof Ljungström & Daniel Normark), april 2009, 'Science lost and found...' presentation vid Uppsala Universitet (Olof Ljungström & Daniel Normark), oktober 2009, 'Blurring the boundaries between medical science, practice and industry: building a pilot plant for the treatment of Haemophilia in the 50th & 60th' vid Medical Knowledge and Medical Practice in the 20th Century i Oslo (Daniel Normark), november 2009, "Science Lost and Found - a description of the "Archive for the History of Medicine" project Karolinska Institutet" presentation vid Fjärde nationella STS konferensen i Uppsala (Olof Ljungström & Daniel Normark). En skriftserie "KI-Kultur vittnesseminarieserie, Karolinska Institutet tar en anamnes på:" är under slutproduktion.

Riktlinjer, adresserat till de som vill donera/deponera forskningsmaterial har utarbetats. Två foldrar och hemsidor har producerats för att beskriva arkivet och dokumentationsformen vittnesseminarier. Dessa har därefter spridits internt. Vidare har ett antal examensjobbprojekt identifierats och annonserats då Kulturenheten har för avsikt att hanleda tre studenter per termin/år (se http://exjobb.meb.ki.se/sv/Alla-exjobb/834_1530/Studies-of-Science-medicine-and-organisation/). Examensjobb är ett nytt moment för lakarlinjen.